

MUZEJ „MIRA I SEĆANJA“, NOVI SAD

MUSEUM OF "PEACE AND REMEMBRANCE", NOVI SAD

Lazar Pavlović, Dragana Konstantinović, Slobodan Jović, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad*

Oblast – ARHITEKTURA

Kratak sadržaj – Projekat muzeja „Mira i sećanja“ u Novom Sadu zasniva se na istraživanju i upoznavanju sa objektima namenjenih predstavljanju ljudske tragedije tj. stradanja. Analizom istraženih objekata se dobijaju okvirne karakteristike koje se primenjuju pri projektovanju ovakve vrste objekata. Ovim projektom pokušana je integracija javnog prostora koji je namenjen za provod slobodnog vremena i prostora namenjenog predstavljanju stradanja u najmračnijim događajima bliske istorije. Cilj projekta je kreiranje atraktivnog prostora za uživanje uz edukativni deo koji treba poput ožiljka da podseti na ljude kojima je uživanje u slobodi bilo nedostižno.

Glavne reči: muzej, arhitektonsko projektovanje, stradanje, sećanje, javni prostor

Abstract – The project of the Museum of “Peace and Remembrance” in Novi Sad is based on research and introduction to objects intended to represent human tragedy distress. The analysis of the investigated objects gives the framework characteristics that are applied in the design of this type of objects. This project attempted to integrate a public space intended for the free-flowing exercise and space intended to represent the suffering of the darkest events of recent history. The aim of the project is to create an attractive space for enjoyment with an educational part that should resemble the scars to remind people to whom the enjoyment of freedom was unattainable.

Key words: museum, architectural design, suffering, peace, memory, public space

1. UVOD

Kultura kolektivnog sećanja na nevino stradale, iako je relativno mlada, u savremenom društvu značajnija je nego ikada. „U osnovi razvoja ovog pojma, leži pretpostavka da pojedinačno pamćenje nikada nije postojalo nezavisno, nego uvek predstavlja deo šireg kolektivnog okvira“ [1]. Kroz istoriju su se dešavali i ponavljali veliki zločini upravo zato što kultura sećanja na žrtve nije postojala. Mnogi vladari koji su kroz istoriju počinili strašne zločine, upamćeni su kao genijalne vojskovođe, sposobni državnici, reformatori, što se smatraju i danas.

Za žrtve tih ličnosti niko nije mario. Dotadašnje vladare niko nije osuđivao za počinjena masovna zlodela, zašto bi oni bili izuzetak, nikoga ne zanimaju sve te žrtve, pamte se samo dostignuća.

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bila dr Dragana Konstantinović, vanr. prof.

Danas se može reći da nisu bili u pravu, mada je situacija takva da se istorija ne pamti svuda isto i da postoje pokušaji revizije istorije upravo u oblasti zločina nad nevino stradalima. Zbog svega ovoga, značaj memorijskih objekata postaje sve veći, jer ako se zločini i žrtve zaborave, to daje podstrek onima koji bi želeli da se ponove.

„Politika sećanja u jednom društvu direktno odražava političke i ideološke interese, kreira se sa asnom namerom da se jednom viđenju istorije da legitimitet i da se takvo viđenje potom uklopi i postane deo kolektivnog, nacionalnog sećanja i identiteta“ [2]. Upravo zbog toga, politika sećanja kreira i odnos prema mestima sećanja, koja su neraskidivo vezana za određene istorijske događaje. „Politike, moć i sećanje su blisko povezane“ čime je suštinski značajno da se konstruisanjem aktuelnog narativa obuhvate i narativi žrtava, kako bi se očuvala humana dimenzija „u gledanju u prošlost i budućnost“ [3]. Ono što je bitna karakteristika kolektivnog pamćenja je njegov odnos prema istorijskom pamćenju, koje teži da ukaže na širi i viši stepen operacije istorijskim činjenicama. Međutim, kako primećuje Albvaš, termin „pamćenje“ je prisajedinjen uz termin istorijski, u vrlo kotradiktornoj simbiozi. „Istorija je, nema sumnje, zbirka činjenica koje su zauzimale najviše mesta u pamćenju ljudi. No, kada se o njima čita u knjigama, predaje i uči u školama, prošli događaji se biraju, porede i razvrstavaju u skladu s potrebama i pravilima koja se nisu nametala ljudima koji su zadugo bili njihovo živo spremište. To je stoga što istorija obično započinje tamo gde prestaje predaja, u trenutku kada se ugasi ili razloži društveno pamćenje. Sve dok uspomena opstaje, nepotrebno ju je napismeno fiksirati, pa čak nije potrebno ni fiksirati je uopšte“ [4]. Dok se istorija fokusira na različitosti pojava i aktera, kolektivno sećanje potencira sličnosti – kontinuitet života, navika i običaja na jednom mestu. Na ovaj način, kolektivno sećanje izgrađuje kapacitet zajednice – njen identitet i osećaj zajedništva, u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, s čim u vezi je i potreba obeležavanja trenutaka i mesta velikog stradanja tog istog kolektiva.

2. CILJEVI

Projekat memorijskog muzeja „Mira i sećanja“ ima za cilj da sadašnjim i budućim generacijama kao i ostalim posetiocima predstavi tragični deo istorije dvadesetog veka na ovim prostorima, sa akcentom na ljude koji su prošli kroz različite strahote.

Kompleks muzeja i memorijskog parka treba da pruži prostor u kojem će posetioci želeti da provode vreme i uživaju u životu, ali i da podseti na vremena neizvesnosti, stradanja i borbe za goli život.

Nove generacije kroz izložbe i programe muzeja treba edukovati, da je potrebno uraditi sve kako bi se sprečilo bilo kakvo ponavljanje tragične istorije.

3. ISTRAŽIVANJE – STUDIJE SLUČAJA

Spomen parkovi kao jedan od načina obeležavanja mesta stradanja ili odavanje počasti postižu kroz kreiranje jednog masivnog spomenika posvećenog određenom tragičnom događaju. Ovakvi spomenici predstavljaju fokusnu tačku u prostoru i mesto okupljanja i održavanja manifestacija posvećenih žrtvama tragičnih događaja. Ono što odlikuje ovakvu vrstu spomenika je postojanje dosta simbolike u oblikovanju samog spomenika. Primeri ovakvog pristupa su: Kameni cvet sa spomen područja Jasenovac, Beskonačni talas tj. Spomenik Sus i Bardo, Spomenik Holokausta.

Karakteristike pristupa spomenika u otvornoj arhitektonskoj konfiguraciji je pretvaranje javnog prostora u mesto gde se sećanje na stradale uranja u okruženje. Često se koristi veliki broj identičnih struktura jednostavnih oblika koje mogu da nose snažnu poruku, da u posetiocu probude određene emocije i nateraju ih na razmišljanje. Skulpture dominiraju prostorom i najčešće su napravljene od „hladnih“ materijala kao što su beton i čelik u velikim količinama. Primeri ovakvog pristupa su: Spomen park žrtvama nasilja, Spomen park ubijenim Jevrejima i Spomen park jevrejske deportacije.

Voda kao element kod spomen parkova ima izrazito veliki simbolički značaj. Voda predstavlja život. Ona predstavlja vreme i svojim protokom podseća na protok vremena i prolaznost svega. Takođe voda ima umirujuće dejstvo na onoga ko je posmatra, bilo da voda teče ili miruje.

Često se mesta sa vodom koriste kao prostori za okupljanja i predstavlja određenu vrstu atrakcije. Ako postoji mogućnost, prostor spomen parka se može nadovezivati na reku ili jezero što prostor čini atraktivnijim i bolje sagledivim. Voda se može koristiti i kao centralni element nekog prostora. Primeri ovakvog pristupa su: Odra odsutnosto odnosno Nacionalni spomenik 11. septembar i Popi Plaza.

Vrsta spomenika u poluotvorenoj arhitektonskoj formi predstavlja jedinstvenu arhitektonsku celinu, koja ima jasno definisane granice prostora kojima posetilac može pristupiti. Prostor je organizovan tako da kretanjem kroz njega budu predstavljene različite faze onoga što se događalo, kao i postepeno buđenje i smenjivanje određenih emocija u posetiocu. Struktura i oblici su kompleksnijeg karaktera, kako bi bili što upečatljiviji, takođe ovakvi projekti su otvoreni prema spoljašnjem prostoru. Primeri ovakvog pristupa su: Spomenik žrtvama linča, Nacionalni spomenik Holokausta i Spomenik Irske gladi.

Poluzatvoreni objekti mogu biti mauzoleji i dvorane koje pored unutrašnjeg prostora imaju i spoljašnji prostor sa kojim čine jednu neraskidivu celinu. Obzirom da se unutrašnji prostori mogu koristiti za prikazivanje različitih eksponata, spoljašnji nastavak objekta može da bude element čija je svrha predstavljanje određene simbolike i da služi kao otvoreni prostor za okupljanja ili održavanje različitih vrsta manifestacija.

Primeri ovakvog pristupa su: Memorijalna dvorana palih Izraela na planini Herzl, Mauzolej mučeništva poljskih

seljaka i Memorijalna dvorana žrtava masakra u Nanjingu.

Postoje muzeji čiji se veći deo sadržaja nalazi pod zemljom, razlozi za to su uglavnom simboličke prirode. S obzirom da je tematika muzeja ljudska tragedija, smatrano je da je neodgovarajuće kreirati objekte koji dominiraju svojom pojavom i više odgovaraju prikazivanju snage i trijumfa. Objekti su najčešće okruženi prirodom koju svojim postojanjem ne narušavaju, već sa njom grade jednu sasvim novu celinu. Na jedan način, ovako sakriveni objekti u sopstvenom okruženju, pričaju priču o svim zakopanim sećanjima koja se ne mogu videti u svakodnevnom životu. Primeri ovakvog pristupa su: Muzej Holokausta Jad Vašem, Muzej Holokausta i Muzej Rivzalt.

Objekti muzeja čiji se veći deo sadržaja nalazi iznad zemlje, zbog svoje monumentalnosti i izbegavanjem stvaranja bezličnih struktura jednostavnih formi u svom oblikovanju koriste dosta simbolike koja može biti vezana za određene događaje, kulturu naroda i dr. Stvaranjem različitih netipičnih formi, od objekata se kreira fokusna tačka u prostoru i svojevrsna atrakcija. Primeri ovakvog pristupa su: Spomen muzej 21. oktobar, Jevrejski muzej i Muzej Drugog svetskog rata.

Koncept unutrašnjeg uređenja muzeja najviše zavisi od teme tj. događaja koji su predstavljeni u njemu. Najčešće se teži približavanju posetioca situacijama kroz koje su prošli ljudi koji su se zadesili u tragičnom događaju i da im se što verodostojnije predstavi njihova sudbina. Osećaji koji se žele postići kod posetilaca variraju od osećaja straha i beznađa do osećaja nade. Prostori se mogu organizovati tako da na simboličan način rekonstruišu određeni događaj ili da sprovode posetioca kroz različite događaje iz različitih vremenskih perioda hronološkim redom. Primeri ovakvog pristupa su: Muzej 11. septembar, Muzej pamćenja i tolerancije.

4. LOKACIJA

Odabrana lokacija nalazi se u zapadnom delu grada uz reku Dunav, slika 1. Ima dobru povezanost sa ostatkom grada. Lokacija pruža izuzetan pogled na Dunav i Petrovaradinsku tvrđavu.

Slika 1. Odabrana lokacija (www.geosrbija.rs)

Sa dve strane je oivičena Bulevarom cara Lazara, dok je sa druge dve strane u manjem delu oivičena ulicama Stevana Musića i Radničkom. Na istočnoj strani uz bulevar se nalazi reka Dunav i kej.

Postoji dobra biciklistička infrastruktura u pravcu keja i Bulevara cara Lazara. Kej predstavlja popularno šetalište i pruža priliku za povezivanje šetališta sa odabranom lokacijom i kreiranje kvalitetnijeg javnog prostora za pešake.

Parcela je dominantno prekrivena zelenilom, visoko rastinje je najviše zastupljeno u centralnom delu parcele. Na severozapadnom delu parcele se nalazi objekat kanalizacione crpne stanice koji je predviđen za izmeštanje. Na zapadnom delu parcele se nalazi objekat nekadašnjih železnica koji više nije u funkciji i predviđen je za prenamenu u ugostiteljski objekat.

5. IDEJNI KONCEPT

Zemlja, iz nje sve potiče, u nju se sve i vraća. Osnovna ideja za razvoj ovog projekta zasniva se na zemlji kao glavnom elementu. Na nju se može gledati kao na trezor, ona u svojim slojevima čuva istoriju života koji se razvijao kroz milenijume. Takođe ona je mesto rađanja ali i krajnja destinacija na kraju svakog života. Kroz dugu i burnu istoriju čovečanstva, sva stradanja koja su se desila, ostala su zakopana u njoj. Veliki broj takvih stradanja ostaće zauvek u zaboravu, ali ne sva. Na simboličan način ovaj projekat predstavlja zemlju koja se otvara prema posetiocima i otkriva svoje tajne koje ne trebaju niti smeju da postanu zaboravljene. S obzirom da je ona i mesto rađanja, kretanje kroz prostor predstavlja put kroz tamu prema svetlosti, kao simbol života koji nadvladava smrt. Na ovaj način prikazuje se ciklus života, sa porukom da je pored svega što se desilo potrebno ići napred, sa svešću o vrednosti života i značaju nenasilnog rešavanja konflikata među ljudima.

6. PROSTORNI KONCEPT

6.1 Prostorna struktura lokacije

Odabrana lokacija je najvećim delom ograničena Bulevarom cara Lazara, što je čini odvojenom, tj. izolovanom od svog okruženja. Spuštanjem dela saobraćajnice Bulevara cara Lazara ispod nivoa terena stvaraju se nove mogućnosti.

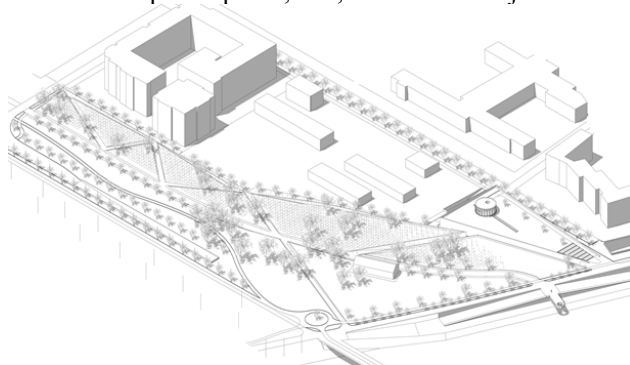
Spuštanjem dela bulevara u podzemni tunel na prizemnoj površini se stvara novi javni prostor koji povezuje parcelu sa kejom Žrtava racije. Na ovaj način se kreira veliki atraktivan prostor sa dosta zelenila, dobrim pristupom reci i dobrom povezanošću sa okolnim delovima grada, pešačkim i biciklističkim stazama.

Parcela je podeljena na dva dela: veliki otvoreni prostor namenjen je za park, koji će pružati „Mir“ i manji prostor koji je namenjen za muzej, koji će pružiti „Sećanje“.

Određeni prostori zadate lokacije se podižu kako bi se formirala brdašca sa ciljem da se stvori dinamičniji javni prostor. Posebno je važan deo prostora namenjenog muzeju, koji treba da postane integralni deo parka sa kojim treba da čini jedinstvenu celinu.

S obzirom da se glavni pristupi lokaciji nalaze uz kej Žrtava racije i Aleju Mike Antića, biciklistička i pešačke staze su postavljene podužno u odnosu na parcelu, kako bi povezale ove tačke pristupa. Staze su postavljene tako da obezbede posetiocu najkraći pristup željenom mestu u zavisnosti od mesta na kojem se nalazi.

Prostori između novih staza i saobraćajnica i susednih parcela namenjeni su za sadnju drveća i drugog rastinja kako bi se smanjio uticaj buke sa okolnih površina. Prostor uz Bulevar cara Lazara je veći obzirom da je tu uticaj buke veliki, za razliku od druge strane gde se nalazi parcela koja je namenjena za razvoj komercijalnih sadržaja i koja se nadovezuje na prostor novog parka. Novi park je podeljen u više celina. Između zelenih zona zaštite postoje zone namenjene za spomen obeležja i otvoreni prostor za igru i rekreaciju, zona muzeja se nalazi između pojasa spomen obeležja i Radničke ulice. Oblik muzeja je takav da se nadovezuje na parkovski prostor, čineći sa njim jednu celinu, slika 2. Na taj način, objekat postaje nenametljiv i u isto vreme stvara novi javni prostor koji je dostupan svima i sa kojeg se pružaju dobre vizure prema parku, reci, tvrđavi i ostaloj okolini.

Slika 2. Urbanističko rešenje (izometrija)

Spomen prostor stradalima u Prvom svetskom ratu, Drugom svetskom ratu i Jugoslovenskim građanskim ratovima predstavljen je kroz veliki broj jednostavnih i identičnih struktura, odnosno cevi od čelika. One zajedno predstavljaju šumu izgubljenih života tokom ratova. Jedina razlika među njima je u visini kako bi se simbolički predstavila raznolikost stradalih, slika 3.

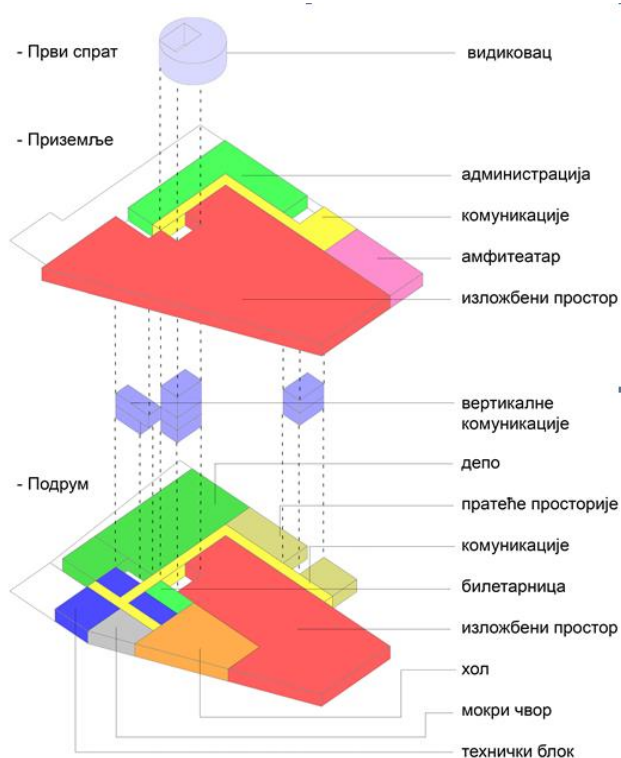
Slika 3. Park i spomen obeležja

S obzirom na položaj objekta, ulazi su postavljeni tako da se putanje ljudi sa ne preklapaju i ne ukrštaju. Ulaz za administraciju se nalazi uz Radničku ulicu, pristup tehničkom delu muzeja se nalazi između objekta i susedne parcele sa pristupom iz Radničke ulice, dok se ulaz za posetioce nalazi na strani koja je okrenuta prema parku kao atraktivnom prostoru.

6.2 Programska struktura objekta

Deo objekta je ukopan u zemlju kako bi bilo omogućeno sjedinjavanje objekta sa okolinom, kako ne bi pravio vizuelnu barijeru i previše dominirao prostorom, kao i zbog kreiranja prohodnog krova kojem se može lako pristupiti. U podrumskom delu su smešteni glavni ulaz za posetioce, deo izložbenog prostora i tehničke prostorije, dok se u prizemlju nalazi izložbeni prostor sa administracijom i amfiteatrom. Na spratu se nalazi vidikovac (slika 4).

Linija kretanja kroz izložbeni prostor je takva da počinje u podrumu a završava se na krovu objekta sa vizurama prema reci i tvrđavi, simbolizirajući na taj način put iz tame prema svetlu, odnosno iz patnje i zatočeništva prema slobodi.

Slika 4. Struktura objekta

7. ZAKLJUČAK

Svrha ovog projekta jeste da svojim posetiocima pruži uvid u rezultate podela među ljudima koje su dovedene do krajnjeg ekstrema, gde je samo postojanje osoba različitih kultura postalo neprihvatljivo. Jedino kroz prikazivanje stradanja običnih ljudi, posetilac ne može ostati ravnodušan jer je i on običan čovek.

Osobu ništa ne može da natera na drugačije razmišljanje osim onoga što je duboko pogađa, što je i cilj ovog muzeja. Rezultat ovog projekta treba da bude uklanjanje, barem na ovom mestu, nevidljive linije među ljudima koja ih razdvaja i njihovo ujedinjenje u osudi zločina koji nikome nisu doneli ništa dobro, jer je to jedini način da se oni u budućnosti ne ponove.

8. LITERATURA

- [1] Halbwichs, Maurice, On collective memory, Chicago, The University of Chicago Press, 1992
- [2] Martinoli Ana, "Staro sajmište – istorijsko sećanje i virtuelno promišljanje budućnosti", Zbornik radova FDU br. 21, FDU, Beograd, 2012, str. 1
- [3] Martinoli, str. 2
- [4] Albvaš, Moris, „Kolektivno i istorijski pamćenje“ (preveo sa francuskog Anjoša Mimica, original: Maurice Halbwichs, La Mémoire collective, Presses Universitaires de France, Paris, (1950) 1968, str. 35-79.), R.E.Č - ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU, I DRUŠTVENA PITANJA, 56/2, 1999, стр. 78.

Kratka biografija:

Lazar Pavlović, rođen je u Novom Pazaru 1995. god. Osnovne akademske studije završio je 2018. god na Fakultetu tehničkih nauka, studijski program Arhitektura na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru. Student master studija FTN Novi Sad, smer Arhitektonsko i urbanističko projektovanje.

Dr. Dragana Konstantinović vanredni je profesor na Departmanu za arhitekturu i urbanizam na Fakultetu tehničkih nauka u Novom Sadu, na predmetima iz oblasti arhitektonskog projektovanja, istorije i teorije arhitekture. Aktivni je projekant i istraživač iz oblasti arhitekture i urbanizma.

Slobodan Jović, diplomirani inženjer arhitekture, zaposlen je kao asistent na Departmanu za arhitekturu i urbanizam Fakulteta tehničkih nauka, Univerziteta u Novom Sadu, na predmetima iz oblasti arhitektonskog projektovanja, dizajna i tehnologija. Na istom fakultetu je trenutno i student doktorskih studija.